

AZ ÚT

Folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára.

V. ÉVFOLYAM:

Alapította

1924.

8. SZÁM.

RAVASZ LÁSZLÓ

O K T Ó B E R

BCU Cluj / Central University Library Cluj

T A R T A L O M:

A reformáció szelleme. (M. S.) – Gyülekezeti munka. A bibliaköri munka lényege és módszere. (I. L.) – *Az igazi papné.* Levél. – Beszámoló. (Pilder Mária). – *Tudomány. Világnézet.* Az Istenhez vezető utak (T. S.) – *Irodalmi szemle.* – *Egyházi szemle.* A prot. Amerikában. (Maksay Albert.) – *A sepsiszentgyörgyi napok mérlege.* (M. S.) – Szerkesztői üzenetek.

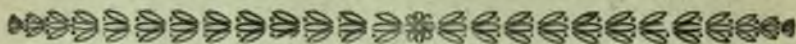
SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

Dr. IMRE LAJOS

Dr. MAKKAI SÁNDOR

Dr. TAVASZY SÁNDOR

Megjelenik: július és aug. kivételével minden hónapban	Felelős szerkesztő: Dr. Imre Lajos. Kiadóhivatal: Cluj-Kolozsvár, C. Victoriei 38.	Előfizetési ára: Egész évre 150 Lei Egyes szám ára . . . 15 Lei

Előfizetési felhívás.

Az Út szerkesztősége és kiadóhivatala a karácsonyi könyvpiacon kiadja **dr. Makkai Sándornak**

Zörgessetek és megnyittatik néktek

c. kötetét, amely vallásos estélyekre való előadásokat, elmélkedéseket, egyházi beszédeket, temetési beszédeket és cikkeket tartalmaz. A kb. 320 nyomtatott oldalra terjedő nagy kötetben 14 vallásos előadás, 27 egyházi beszéd vasárnapokra és minden ünnepi alkalomra, 10 temetési beszéd és 10 cikk foglaltatik.

A kötet ára előfizetőinknek portómentes küldéssel **130 Lei** lesz, a bolti ár magasabb. Megrendelések utánvétellel vagy a pénz előzetes beküldése mellett eszközölhetők. Kérjük lelkészársainkat, hogy a könyv megrendelése által támogassák vállalkozásunkat. A gyűjtőíveket **legkésőbb november 15-ig** kérjük visszaküldeni.

Ugyancsak a karácsonyi könyvpiacon fog megjelenni. **dr. Tavaszy Sándor**

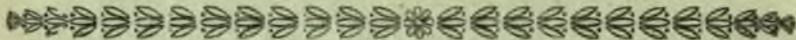
Világnézeti kérdések

című könyve, mely 15 ívnyi terjedelemben filozófiai essaykat, cikkeket, előadásokat tartalmaz.

Előfizetési ára **100 Lei**, bolti ára magasabb.

Megrendelések Az Út kiadóhivatalához intézendők.

Kiadóhivatalunk tudatja, hogy *ujabb bizományokat*, csakis azon feltétellel adhat, ha az illető *meghatalmazást* küld be, hogy a bizomány összegét, *amennyiben a havonkénti elszámolást nem ejtené meg*, áll. fizeteskiegészítéséből a Ker. pénztáránál levonásba hozhassuk. Eddigi *bizományosainkat* *kérjük elmaradt elszámolásaik gyors megejtésére.*

A reformáció szelleme.

II. Kor. 4. r. 6—10; 16—18. v.

Az igazi ünneplésben a múlt jelenné válik s a jelenből szent elhatározások fakadnak a jövőre nézve. Mi tehát nem csak a múltra emlékezünk ma, hanem azt akarjuk, hogy a múltat átélve magunkban, jövővé tegyük. A reformáció szellemét akarjuk felidézni a múltból, hogy ez a szellem foglalyl ejtse a mi lelkünket s belőlünk induljon jövővé diadalára. Isten igéjében idézzük ezt a szellemet, hogy fényes arcába nézve, megkérdezzük: ki vagy? Ő felel, s e feleletben világossá lesz, hogy kik vagyunk mi és kiknek kell lennünk? Ez a szellem megítél és felment, kárhozlat és helybenhagy. „Jöjj hát elő te Lélek, a négy szelek felől” s mutasd meg nekünk a te dicsőségedet!

I, 1. „Mert az Isten, aki szólt: sötétségből világossá ragyogjon! ő gyújtott világosságot a mi szívünkben.” E szavak fejezik ki a reformáció szellemének első, alapvonását. A reformációban az a meggyőződés uralkodik, hogy e világon minden életnek Isten a kezdője, a teremtője, a cselekvő lelke. Az, aki egy „legyen” szavával világosságot s ezzel életet adott a földnek, egy új s még dicsőbb teremtést visz végbe az emberi szívben. Amint a föld sötét, kietlen és pusztá volt az első hajnalhasadás előtt, amely Isten szavára gyúlt ki az égen, épügy, sőt még szászorta félelmesebben sötét és élettelen az emberi szív, amíg Isten arca fel nem hajnalodik benne. Mert erre van teremtve a szív s amíg ezt nem látja meg, nem is emberi szív még, halott, sőt még meg sem született.

Az emberre nézve a teremtés hajnala akkor ragyog fel, amikor szívében megjelenik az Isten s dicsőségével betölti annak sötét, halott világát.

Ezt látta és érezte át Pál a damaskusi úton, mint vak üldözője a Krisztus ügyének; ezt tapasztalta meg Luther abban a cellában, ahol lelke üdvösségéért viaskodott s nem talált orvosságot kínjaira a Krisztus egyházában, amely pedig azzal hivalkodott, hogy bírja az üdvöl és osztogathatja azt. A vak szivekben csak Isten gyujthat világosságot! És ez a világosság, amelyben meglátjuk őt s amelyben új világ, új élet tárul elénk: a hit, a léleknek ez a látó szeme, amely ha fölnyilik, mi ujjongva

adjuk át életünket annak, aki újjáteremt bennünket. De azt még Luther se tudta igazán, hogy a hit nem a mi akaratunkból gyúl fel a szívünkben, hogy „Isten az, aki azt fölgyújtja.” Kálvin, a genfi próféta, ez a zordon hőse Istennek, látta ezt meg újra s hirdette, hogy: *egyedül Isten kegyelméből*, tehát *egyedül Istené a dicsőség*, aki a *hitet adja*. Isten az *egyetlen valóság! Isten* alkot magának szíveket, hogy azokban életét megdicsőítse s céljait megvalósítsa; ő alkotja a szíveket, hogy *higgyenek* s az ő szeretetét a világba kiáraszsják; hogy *harcoljanak* és *győzzenek* a bűn felett az ő erejével, hogy *hordozzák* és *tükrözzék* az Ő képét, aki egyedül akar ur lenni e világon, aki *legyőzhetetlen*, *ellenállhatatlan*, *visszautasíthatatlan* *Kegyelem!* Ez a meggyőződés a reformáció örök lelke! Világ és élet csak egyedül Isten dicsőségére van s méltóságunk és rendeltetésünk egyedül ebben a dicsőségben résztvenni, mint annak tükrei s eszközei.

2. Ez a dicsőség alapigénk szerint „*Jézus Krisztus arcán*” világoz. Isten dicsősége az emberi szívben: Krisztus. Benne lett láthatóvá, emberivé a kegyelem, hogy megközelítsen, újjáteremtsen, életre hívjon minket. Mikor az ő arca odabenn feldereng: akkor születik meg a szív, akkor újul meg az élet s dicsőül át a világ. *Reformáció*: ez a Krisztus megjelenése a szívben, *Örök reformáció*, mert nemcsak a Luther és Kálvin szívében ragyogott fel Isten kegyelme a Krisztus arcán, hanem minden egyén szívében akkor is, ma is, ezután is, akiben Isten felnyitja a hit szemét. A reformáció: ez a keresztyénség folytonos, *egyéni* megújulása. Képzeltetek egy végtelenbevezető utat, amely az emberek millióinak szívében halad át, de sötétségbe van borítva. S egyszerre megindul a végtelen éjből egy fény, s vonul át a szíveken. Amelyiken áthalad, az kivilágosodik, fénybe borul s e fényben Isten jelenik meg a Krisztusban, az ő dicsősége ragyog a Krisztus arcán. Ez a mi életünk képe. Isten diadalútjának vagyunk egy-egy állomása. Isten jön át a századok távolán, tündöklő dicsőségében, a szíveken át a maga örök célja felé. Elöttünk a múlt kódéba veszve izzik a pályája: azoknak az embereknek szívében, akiben áthaladt, akiket rabul ejtett, újjáteremtett. Ott ég a Luther és Kálvin szíve is, ott ragyog atyáink hosszú sorának szíve is . . . de jön tovább, felénk s a *te* reformációid abban a pillanatban következik el, amikor a *te szívedben* gyúl ki az ő jelenlétének dicsősége a Krisztus arcán. Mert a reformáció keresztyénsége nem tan, dogma, hanem *személyes* élet, a *Krisztus trónfoglalása a szívben*, az Isteni életnek személyes, emberi életté válása azért, hogy a *te* éleled *istenivé* váljon! És ezért nem ünnepelünk mi ma egy *történelmi* eseményt. Mert az a reformáció, amelyik csak a múlté, önmagának tagadása lenne. Nekünk *bele kell* *olvadnunk* személyszerint Isten győzedelmes életének árába, amely a történelmen át felénk hömpölyög! Ti sötét, ti halott, ti meg sem

született szívek: halljátok-e a nagy világteremtő szót: legyen világosság! Szívetek alaktalan sötétségében oszladozik-e már az árnyak serege? Megrendül-e odabent a fekete trón, amelyen a Bűn ül a Halál szárnyai alatt? Kezd-e derengeni az a *másik* arc, az az Egyellenegy, a láthatatlan Isten töviskoronás képe? Kelnek-e olthatatlan lángjai erős elhatározásoknak arra, hogy a világot Isten uralma alá hajtsátok? Mert ha igen: akkor ez az ünnep nem álmodozás és merengés a múlt felett, hanem teremtő hajnalhasadás, születés, élet! S ha nem? . . . Akkor hiába hangzanak beszédek halottak ajkáról halott szívekhez, akkor mi csak egy négyszázestendős hulla vagyunk, amelyen keresztültapos az idő s amely felett roskadozó tornyok és elporló falak állanak sirkövek gyanánt!

11. 1. De ti éreztétek át, mit jelent az, hogy szívémben Krisztus lakik, az Isten emberi létté vált dicsősége! Oh éreztétek, hogy ti az örökkévalót hordozzátok halandó szívetekben s az Istenfiak királyi méltósága a tiétek! Éreztétek, hogy kiválasztottai vagytok Istennek, az ő képének hordozói a lázongó világban, amely jogszerint az övé s amelyet a bűn csak bitorol. Oh, éreztétek meg ezen a napon, hogy kálvinistának lenni azt jelenti: bizonyosnak lenni az üdvösség felől! E világfelé emelő öntudatban ti királyi nép és szent papság vagytok, szabad önálló keresztyének; üdvösségetek nem függ az egyház parancs-zavától, Istent nem közvetítik számotokra természetfeletti szentséggel felruházott papok; ti nem sugjátok bűneiteket emberek fülébe, ti nem vagytok elzárva Istentől s nem vezetnek titeket pórázon a menny felé: Isten ott van a szívetekben, eléje vihetitek minden gondolatotokat, neki gyónhatjátok meg bűnöketek, tőle kértek üdvöt egyedül, szabad szemmel merültök Igéje titkaiba, magatok választjátok meg üdvösségetek útját, a magatok módján lehettek Istenéi s titeket sem élet, sem halál el nem szakíthat a Krisztustól! Isten egészen a tiétek és ti egészen az Istenéi lehettek! Ez a reformáció drága ajándéka, a kincs, amelyet ez a lélek termel ki a szívből. De ez csak az egyik, a fényes, örömtele büszke arca a protestantizmusnak: a világtól való tökéletes szabadság és az Istenben való üdvösség boldog bizonyossága!

2. Van egy másik oldala is: alázatosság, porbaomlás Isten előtt, lemondás magunkról, önmegtágadás. *Isten egyedül!* ez a reformáció lelke. Az ember önmagában: semmi, törekény, érték-telen cserépedénye a romolhatatlan kincznek. „Ez a kincsünk *cserépedényekben* van, hogy az erő nagy volta Istené legyen s ne magunktól való.” Az isteni ezen a földön mulandó, töre-dékeny cserépedényekben izzik. *Isteni élet* — *emberi* testben. Így jelent meg ott is a római helytartó terraszán, véresen, össze-törve! Imhol az ember! És mi volt a Pál, a Kálvin s a többi tanítvány élete? Sorvadás, mindennapi halál! S hol lángol a mi őseink dicsősége? Gályapadokhoz láncolt, haldokló prédi-

kátorokban! Oh Isten nem a bölcseket, erőseket, nemeseket, hatalmasokat, hanem a világ bolondjait, az erőtlenekeket, a nemtelenekeket, a semmiket választotta ki, hogy szívükben megjelenjék az ő dicsősége! Miért? Hogy ne dicsekedjék ő előtt egy test sem! Hogy ő, az Isten ragyogjon szemtől-szembe e világgal a széthulló cserépedény romjai közül.

... És most szétnézvén rajtatok, tibennetek is Isten löredekény cserépedényeit látom. Bánattól sápadt arcok, könyektől kiégett szemek, gyászban megtört szivek, megégett életromok!.. Szegény, töredezett cserépedények! De csak ezek? Vagy megzúzott emberi lényeteken át izzik és ragyog az Isten dicsősége, a Krisztus arca? egy Isteni élet, egy isteni világ, egy isteni jövőndő reménysége? ... És szétnézek ma, ebben az ünnepléses órában Erdély felett, ahol száz meg száz templom és iskola telik meg az ünnepi ének hangjával ... és látom benne is, a református magyar Sionban az Isten töredezett cserépedényét ... Ti roskadozó tornyok, ti megfeketült iskolák! Homlokotokon az elmúlás bélyege, nagy részetek rom, vagy annak induló! Büszke kupolák között mik vagytok ti? Vagytok e valamik? Óh ti szegény elmálló cserépedények! ... De csak ezek? vagy a széthulló kövek közül új jövőndő, örök reformáció reménységének lángja csap ki?

3. Halljátok meg az Úr akarátát: *Ő ti gyengeségekben, a ti halálmaitélt testetekben akarja magát megdicsőíteni! Mert elég neked az ő kegyelme, mért az ő ereje erőtlenség által végeztetik el! Az Úr akarja, hogy ezekből az egyszerű, szegény, disztelen templomokból áradjon ki igazének gyógyító árja a világ sebeibe! Az Úr akarja, hogy ezekből a szegény, eszközeiben gyarló, letiport iskolákból özönöljön elő az ő ifjainak harmatja! A ti megpróbáltatott, megcsapdosott életeteket akarja az ő erejével, tiszta, hős, boldog életté tenni, hogy lássa a világ bennetek nem a ti, hanem az ő dicsőségét. S azért ne féljete! „Nyomorgattatunk, kétségkedtünk, üldöztetünk, de meg nem szorítottatunk, nem esünk kétségbe, el nem hagyatunk, el nem veszünk.” Ez a nép, ez az egyház önmagában gyönge és semmi, e világ szerint a porig van alázza: de ha van benne valami az Isten szerelméből, ha van benne valami a Krisztus lelkéből: el nem veszhet. Hiszen azért ilyen, hogy ne az övé legyen a győzelem, ne a cserépedény dicsekedjék, hanem az Örökkévaló Isten győzzön! Mi semmik vagyunk Isten nélkül s csak vele és érte akarunk élni! Hadd tűnjünk el, olvadjunk bele az ő dicsőségének áradatába, amely széthulló testünkön át kiragyog a világba! Ez a reformáció igazi szelleme! Oh drága nekünk a múlt minden köve és emléke; drágák a hősök, akiknek szívéből sarjadt az a múlt, a szenvedések és diadalok hosszú láncolata, templomaink és iskoláink könnyel-vérrel áztatott falai, a nemes hagyományok, a szent szokások, az ősi imádságok, az ódon énekek, az öreg bibliák, a megfakult leve-*

lek, minden jel, ami minket e földön magyar reformátusokká tesz. Drága, de csak annyiban és azért, mert *mindennél drágább nekünk az*, akinek dicsőséges arca a Krisztusban győzelmesen ragyog ki a múlt összetört cserépedényéből: *mindennél drágább nekünk az Isten!*

III. Mert Istennek mindennél drágábbak vagyunk *mi*. Nem csak Isten dicsőül meg bennünk, de másfelől *a mi életünk dicsőül meg Istenben!* A reformáció szellemében *mi* nem életelen cserepek, lelketlen eszközök vagyunk Isten kezében, hanem az ő lángoló szolgálatában örökkévaló dicsőségben kibontakozó *lelkek, egyéniségek!* Istennek nem kellene örök butaságban és kiskorúságban tartott rabszolgák, hanem hősies egyéniségek, akik a maguk módján teljesítik az ő akaratát a világban. S ezért az Isten életének e világban való dicsőséges kibomlása az egyéniségek millióinak kivirágzásában teljesedik meg! Ezt a felszabadító evangéliumot hozta a reformáció. Minden egyéniség Istennek egy drága, örök gondolata a test fájdalmas, törekeny cserépedényébe zárva, de arra hivatva, hogy kiküzdje onnan magát, s mikor a cserépedény szerte hull, diadalmasan csapjon az égig s olvadjon át az örökkévalóságba! Ezt a lelki egyéniséget Pál apostol „*belső ember*“-nek nevezi s ez a *mi* jobbik énünk, igazi valónk. Mikor Isten élete teljes leend: minden lélek egy-egy páratlan vonás lesz benne, nem megsemmisülve, hanem ellenkezőleg: tökéletesen megvalósulva.

Te nem élhetsz Isten nélkül, de Öneki meg szüksége van reád. Lelked erőinek kivirulásában az Ő dicsőségének egy sugárszála fonódik bele a világ életébe. Istennek élni: nem feláldozása magadnak, hanem egyéniséged diadalmas érvényesülése, igazi valód áldott kivirágzása. Pusztulás és halál csak arra vár, aki ömaga akor maradni, aki önzően újtába áll Isten életének és meg akarván tartani életét, elveszti azt. De az Istenért élő egyéniség megtalálja életét az Istenben s „*ha ami külső emberünk megromol is, a belső mindazáltal napról napra újul*“. Mert az élet törvénye az, hogy a külsőnek meg kell romlania. „Ha a földbevetett mag el nem hal, csak egymaga marad; ha pedig elhal, sok gyümölcsöt terem.“ *A reformáció szelleme e világban: mindennapi halál.* „*Mindenkor halálra adatunk a Krisztusért, hogy az ő élete látható legyen a mi halandó testünkben.*“ A Krisztus halálát hordozzuk testünkben: azt a halált, amelynek kinjai közt elemi erővel nyilatkozott meg az Isten élete: a Szeretet; azt a halált, amely levetkezése volt minden emberinek, hogy a szeretet élete, az élet végtelen lehetőségeit hordozva ömöljön a világba! Azt a halált, amelyben az élet menyei kenyérré lett, hogy széttörtvén, minden éhező lélek beteljen vele. Ez a halál: a *te* életed, négyszázszentendős magyar református egyház, *te* halálraadatott! A *te* örökséged ez, hogy minden nap, minden órában, százszor is meghalj a testben és a testnek, hogy a világ bolondja

légy és tékozz magadat a világért, vérezve és pusztulva, isteni önzellenséggel emészte fel magad a Szeretet munkáiban! Négy száz esztendő mindennapi halála szült téged az életre s a te mindennapi halálad a Krisztusban: ez, és semmi más nem fog szülni új századokat a magyar Sionnak!

Mindennapi halál! . . . És ime Pál apostol ezt „pillanatnyi, könnyű szenvedésnek” nevezi amaz „igen igen nagy, örök dicsőséghez” képest, amelyet szerez nekünk. Oh Isten, atyáink Istene, a Te dicsőséged ez, amelyben egykor osztozni fog minden teremtett lélek, amikor többé nem lesz halál, bűn, keserű sirás, csak a győztes szeretet eget-földet betöltő ujjongása! Látod-e ezt a dicsőséget múltad romjaiban, jelen életed szét-tört cserepei közt szemtől-szembe kiragyogni, te szent gyülekezet, aki „nem a láthatókra, hanem a láthatatlanokra,” nem „az ideigvalókra”, hanem „az örökkévalókra” emeled szemeidet?

Mi látjuk a láthatatlanokat! . . . Lelkünk átsuhan völgyek, rónák felett. Harangok zúgnak a tornyok százaiban s a templomok százaiból égre tör az ének; „Erős várunk nekünk az Isten!” Száz és száz szószékből zeng az élet beszéde . . . és sok százezer szívben hajnal hasad. És a szívek hajnali fényességében megjelenik a Jövendő. A mi jövendőnk. Egy arc az. Egy emberarc. Isten dicsősége az ember arcán:

s ha kérded, hogy: ki légyen az? . . .

Jézus Krisztus az!

Seregeknek Ura, kinél nincs több Isten.

Nála vagyon a győzedelem!

M. S.

Gyülekezeti munka.

Pásztoráció. Belmisszió.

A bibliaköri munka lényege és módszere.

Múlt számunkban azokról az általános elvekről szólva, melyek a bk. munka legjellemzőbb vonásai, most magának a munkának a menetéről fogunk beszélni. És pedig elsősorban a *bibliaóráról*.

Itt a bibliaóra alatt ismét nem a felnöttek vas. délutáni, vagy hétköznapi istentiszteletét értjük. A bibliakör bibliaóráit jellemzik a következők: elsősorban az, hogy ez *nem tömegmunka* tehát bizonyos számú résztvevőn túl nem lehet mennünk anélkül, hogy ne veszélyeztessük annak sikerét. A bibliaórán legtöbb 15-en vehetnek részt eredményesen, ami ezen felül van, az már megrontja annak közvetlenségét és evvel kiforgatja

lényegéből. A másik jellemvonás az, hogy nem egyoldalú, hanem *mindenkinek egyforma részvételét* kell benne biztosítani. Az istentisztelet, bibliamagyarázat a templomi vagy vall. estélyi gyülekezetet hallgatónak tételezi fel, aki hallgatva vesz részt abban, figyel arra, amit neki Isten Igéjéből mond a lelkész. A bibliaóra résztvevői ezzel szemben aktívek, vagyis tevéleges részt vesznek abban a munkában. Ha egy bibliakörben ez nincs biztosítva, de különösen, ha egy idő múlva a tagok elkezdenek hallgatni, vagy a vezető kezdi kibeszélni az órát, az első esetben terméketlenné, a másodikban még ezenkívül unalmassá is lesz. A bibliaóra azért sem hasonlít a rendes istentisztelethez, mert ott az igehirdető előre elkészítette a beszédét, tudja annak az eredményét, menetét, s tudja, hogy ennek az Igének alapján ezt és ezt akarom a gyülekezetnek mondani. A bibliaórán azonban az eredmény nincs készen, *ott készül el*, mindenkinek hozzájárulásával, s lehet, hogy egyik lélek ezt, a másik egy másik vonását látja és ragadja meg annak az Igének. Minden bibliaórán ki kell jönnie, születnie kell, valamely eredménynek, akár egy közös megállapításnak, akár, vagy emellett, minden lélekben egy tapasztalatnak, meggyőződésnek, melyre ő jött rá, s melyet ő ragadott meg. A harmadik nagy különbség, s jellemző vonása a bibliaórának, hogy *külső formáiban sincsen* liturgikus rendhez, szabályhoz kötve, mint az istentisztelet. A bibliaórán bárki olvashatja és vezetheti be a tárgyalandó részt, ott ének, bibliaolvasás, változhatnak egymást tetszés szerint, nincsenek ünnepélyes formái, az imádságnak nincsenek megszokott, szükséges frázisai, a külső magaviseletnek külön szabályai, épúgy ülünk imádság, mint ének, mint bibliaolvasás alatt. Megkeressük azt a módot, nem amely a legünnepélyesebb, hanem épen amely legközvetlenebb, s legalkalmasabb a közvetlen beszélgetésre.

Magának a bibliaórának a vezetése és lefolyása felől a következőket mondhatjuk. Először is, ami a *vezetést* illeti, egy percig se gondoljuk, hogy az valami egyszerű, könnyű dolog, mit bárki, minden előtanulmány nélkül elvégezhet. Szükséges hozzá, hogy a vezető ne *magyarázza* a bibliát, még kevésbbé tartson prédikációt a textus felett, hanem saját maga is tanulmányozza azt. Az előkészületnél, valamint magán a bibliaórán *neki* kell elsősorban kérdeznie: mit mond *nekem* ez az Ige? Mikor készül, vagy mikor bibliaórán van, ő is egy azok közül, akik az Igét *tanulmányozzák*, vagyis benne magukra nézve új és új életerőt keresnek. Enélkül a fölemelkedés nélkül (mert fölemelkedés ez az egyoldalú építés helyett a közös épülés tényéhez), nem lehet senki jó vezető. Amennyivel ő esetleg többet tud azoknál, akiket vezet, a biblia egyes helyére vonatkozó tárgyi, történelmi stb. körülményeket és háttereket, azt fel kell használnia arra, hogy általuk világosabban lássék meg az isteni gondolat, mely abban a részben van, de semmi

szín alatt se alkosson ebből a tudásból magának egy olyan magaslatot, mely elválasztja a bibliakör többi tagjaitól. Abból a gondolatból kell kiindulnia, hogy nemcsak ők tanulhatnak tőle, de saját maga is tanulhat tőlük, mert bizony, az ember sokszor megszegyenülten veszi észre, hogy azoknak a gyermekeknek theologiai képzettség hiányában is sokszor több hitük van, őszintébb bizalmuk, olyan akadályokkal való küzdelmekben, melyekkel szemben mi elbuknánk, erősebb képességük a megállásra, mint nekünk. Aki komolyan foglalkozik velük és betekint lelkükbe, az kétségtelenül meglátja azt, mi csak azért nem szoktuk meglátni, mert csak magunkat nézzük s azt, amiben erősebbek vagyunk náluk.

A bibliaóra vezetésének egy másik titka abban van, hogy alkalmat nyujtsunk a résztvevők tapasztalatait, kérdéseit fölkelteni és a biblia világitásába helyezni. A bibliaórán tehát egy rész bevezetése nem lezáró, befejező, hanem ép indításokat adó, kérdésekre ösztönző módon történik. Nem felkiáltójellel, vagy ponttal végződik, hanem kérdőjellel. Arra igyekszünk, hogy a biblia egyes részeiből föltárjuk előttük azt, ami őket állásfoglalásra, saját életükben való megvalósításra ösztönzi. Hogy meglássák az akadályokat, melyekkel találkoznak, saját életükben és környezetükben feltűnő nehézségeket. Nem így szólunk: a biblia erre és erre tanít téged, hanem így: ebben és ebben a kérdésben hogyan állasz te és hogyan segíthet téged Jézus? Az első órákon észrevesszük azt, hogy ennek milyen *nehézségei* vannak. E nehézségek közül az első az ifjúság *természetes zárkózottsága*, mely nem szívesen nyilatkozik kérdései felől. Ezt nem is tudja eloszlatni más, mint az idővel — a vezető helyes magaviselete útján föltétlenül kifejlődő — bizalmasság és testvéri közvetlenség. Ezt ezért minden útonmódon fejleszteni kell, és ennek a legfontosabb módja, ha a vezető maga érzi ezt a testvéri kapcsolatot, ha személyesen próbál közel lépni az ifjúsághoz, ha azok közül egyenként mindegyikkel *bensőleg* is megismerkedik, vagyis avval, ami annak a lelkében lakik, hibáival, kísértéseivel. Ezt legkönnyebb megfigyelés útján cselekedni, s így készíteni az útját egy bizalmas, testvéri beszélgetésnek az illető kérdéseiről. Addig, míg ez a viszony a bibliakör tagjai között ki nem fejlődik — s ez bizony sokszor csak évek eredménye — mindig érezni fog egy kis idegesség, egy különös feszültség a személyes kérdések tárgyalásánál. Ha az ifjúság látja, hogy a vezető maga fenntartás nélkül és őszintén tárja fel a lelkét előttük, szintén hajlandó lesz erre.

Egy másik akadálya a személyes kérdések tárgyalásának, amivel eleinte találkozunk, az, hogy az ifjúságnak egyszerűen *nincsenek kérdései*, a legjobb akarat mellett sem tudnak kérdéseket produkálni. Ennek a nehézségnek magyarázata az, hogy a saját életük és a ker. élet nagy kérdései *nem tudatosak*

előttük, nem gondolkoznak felőle. Egy-egy kísértés megejtí őket, anélkül, hogy észrevennék, hogy az kísértés volt és bűnre vitt, védekezni is elfelejtenek ellene, vagy olyan homályos előttük az egész, hogy nem tudják sehol sem megfogni. Ilyenkor kérdéseket forszirozni ki tőlük, könnyen arra vinne, hogy kitalált kérdéseket hozzanak fel, amelyek nem az ő kérdéseik. Mivel mély vall. tapasztalataik nincsenek, véleményüket csak mások után mondják, ha sürgetünk tőlük véleményt, s ezek nem lelkükben kitermelt dolgok lévén, képmutatásra nevelhetnek. A bibliaórán hosszú ideig nem is lesz kérdés és ez nem is baj, először azon igyekezzünk, hogy mind világosabban felmú-
tassuk nekik azokat a pontokat, ahol Jézus találkozik velük, s amit ez találkozás kíván. A bibliaóra azért nem lesz egy-
oldalú, mert egyrészt érdeklődésükkel kísérik azt, másrészt pedig adhatunk ki nekik olyan munkát, mely részvételüket biztosítja, tehetünk olyan kérdéseket, amelyekre a biblia tanulmányozása alapján felelhetnek, s bevárjuk bizalommal az időt, amikor kérdéseikkel előállanak. Mindenesetre óvakodnunk kell azonban attól az igen könnyen bekövetkező bajtól, hogy a *bibliát mint könyvet* tanulmányozzák, vagy a megállapított dolgokat *csak másokra* — magukra nem — vonatkoztassák, s ezt ismét a vezető személyes munkájával akadályozhatja meg.

Ami a *bibliaóra* lefolyását illeti, szükséges, hogy ott a tagok egymásután vegyenek részt az óra vezetésében. Adjunk olyan vezérfonalat a kezükbe, amiből mindegyik tud valamit csinálni. Szükséges, hogy a *bibliaórára minden tag készüljön el, ezért biblia-kör, melynek tagjai naponta a bibliával csendes óra keretében nem foglalkoznak, elképzelhetetlen.* A hetenként egyszer megtárgyalandó rész egyes részeit a héten át feldolgozzák, úgy, hogy a bibliaórára mindenki kész anyaggal jön. A vezetést, ha már a munka megindult és a kör maga kialakult, sorban teljesítik a tagok. Nem maradhat ki a bibliaórán az *imádság*, sem az elején, sem a végén. Az imádságnak egyszerűnek és közvetlennek kell lennie, szívből jöjjön az és ne könyvből. Az imádságban mindig az Úr elé terjesztjük magának a munkának nehézségeit, az egyes tagok akadályait, amennyiben azok közismertek, azokat a kérdéseket, melyek a tagokat vagy az egész munkát érdeklik (pl. ha valaki meglátogatta a bibliakört, imádkozzunk annak sikeréért stb.). Ne korlátozzuk az imádkozás jogát csak egyre, vagy csak a vezetőre, bárki, akinek Istennek mondanivalója van, mondhassa el hangosan imádkozva. Az imádkozásban óriási összekapcsoló erő van, s meglátjuk, ha megpróbáltuk, hogy aki egyszer hangosan imádkozott, hogyan megnyílik annak a lelke többi előtt. Az *éneket* is használjuk fel, elevenen és sokat énekeljünk a bibliaóra elején, végén, esetleg a közepén is.

Legfontosabb, de legnehezebb a bibliaóra *vezérfonalának* kidolgozása. Ilyen vezérfonal sok van, sőt ilyenül használhatók

a vas. isk. tanítások textusai is.* Ha magunk akarunk magunknak vezérfonalat kidolgozni, különös figyelemmel kell lennünk azokra, akik számára csináljuk, s arra, hogy az illető bibliai részt milyen szempontból akarjuk használni, vagy egész anyagát ki akarjuk-e meríteni. Kezdeni legegyszerűbb egy evangélium tárgyalásával, itt azonban nagyon jól fel kell tárnunk azokat a legapróbb és legszemélyesebb vonatkozásokat, melyek egy-egy részben rejlenek. A vezérfonal készítésének módjáról részletesebben jövő számunkban fogunk szólni.

I.

Hitből-hitbe. Egy lelkipásztor érdeklődést óhajtott keltetni gyülekezetében a misszió ügye iránt, de senki segítsége sem volt. Egy nap így szólt egy fiúhoz: „János, megnélné-e valamit a kedvemért?” „Hogyne”, volt a válasz. „Azt óhajtom, olvasd el ezt a könyvet”, mondta a lelkész és egy, a misszió fontosságáról szóló könyvet adott a fiúnak. Az elolvasta, s néhány nap múlva visszahozta. „Nos, János, — mondta a lelkész megint, — még valamit kívánok tőled”. „Tessék, megteszem szívesen”. „Olvasd el még egyszer a könyvet, és jelöld meg azokat a helyeket, melyek legjobban teszettek neked.” A fiú gyönakodni kezdett. „Miért, mi akar ez lenni?” „Ne kérdezz most semmit, ha elvégezted, megmondom”. Pár nap múlva jön a fiú, hozza a könyvet, egyes részei meg vannak jegyezve ceruzával. „Nos János — szól hozzám a lelkész — most arra kérek, annak az öt fiúnak, akinek a nevét én ide jegyeztem, mondd el, amit ebből a könyvből olvastál!” Egy kis habozás után a fiú beleegyezett, s a lelkész meghívta az öt fiút a papilakra. A beszélgetés közben János elmondta nekik a történetet. A fiúk nagy örömmel fogadták. „Most fiúk — mondta ekkor a lelkész — töletek is kívánok valamit, és pedig, hogy mindnyájan tegyétek ugyanazt, amit János tett.”

Egy év alatt a lelkésznek volt hat vas. isk. csoportja, ahhoz hat veze tője, bibliaköre a fiúk, leányok, felnőttek között, és a templom kezdett szépen megélni, a gyülekezetben a lelki élet csirája fejlődőben volt. Chr. W.

Egy lelkész meglátogatott egy öreg nőt, aki egész életében mély keresztény életet élt, s most betegen feküdt. Búcsúzaskor így szólt a lelkész: „Milyen felséges ígéret ez: Én veletek leszek mind a világ végezetéig!” — „Nem, — felelt az öreg asszony — ez nem ígéret, ez tény! Ref. Ch. M.

* Az ifjúsági bibliakörök számára közöl íyet az „*Íjű Erdély*”, mely falusi bibliakörök vezetésében is nagy segítségünkre szolgálhat.

Az igazi papné.

Édes testvérem!

„Vajjon *te* már találkoztál-e a Jézussal? Élő hatalom-é Ő már a *te* életedben?” Ezzel a kérdéssel fejeztem be mult-kori levelemet s ezzel kell kezdjem a mostanit is, mert ebből a legnagyobb kérdésből folyik és adódik minden további kérdése a mi életünknek.

Milyen felesége vagyok én az én élettársamnak, aki *pap*, milyen anyja vagyok én gyermekeimnek, akik *pap*-nak a gyermekei? — erre a komoly, megdöbbentően komoly kérdésre is csak úgy adhatok feleletet, ha az előbbi kérdésre már tudtam feleletet adni. Mert igazán *áldott* felesége csak annyiban lehetek az én élettársamnak, aki *pap*, s igazán *áldott* anyja gyermekeimnek, akik *pap*nak a gyermekei, csak annyiban lehetek, amennyiben *én* az én életemben *élő* hatalommá lett a Krisztus! Látod testvérem, mi megszoktuk minden mulasztásunkat, minden hibánkat és bűneinket azzal menteni: „körül-mények az oka mindennek és nem tehetek róla!” A körül-ményekre toljuk, ha panaszos, zúgolódó a lelkünk, a körül-ményekre, ha a házaseletünk békételen és disharmonikus. Mindig mások és más az oka mindennek, csak épen *mi* nem! Ezzel a módszerrel aztán elaltatjuk a lelkiismeretünket s megkeményítjük a szívünket s végül odajutunk, hogy az Istent okoljuk nyomoruságunkért. Pedig ép *mi* reteszteltük be szántszándékkal a szívünk ajtaját a Nagy Orvos előtt, hogy be ne jöhessen hozzánk s meg ne lássa betegségünket!

Jézusról azt mondja az Irás, hogy „felnőtt mint gyökér a szárazföldből”. Lehet-e gyökér számára alkalmatlanabb körülmény, mint a *száraz föld*? Élt-e valaha ember alkalmatlanabb környezetben, mint Jézus? S mégis mindvégig békés és örvendező maradt, diadalmas hite mindvégig kitartott s győzelmes szeretete a kereszten mutatta meg magát egész dicsőséges erejében! Miért és hogyan tudott hinni, békével tűrni és diadalmasan szeretni mindvégig? Miben állt az ő csodálatos életének a titka? Ő maga fejteli meg nekünk a titkot Ján. 12 : 24—25-ben. Erő, életnek gyümölcse, győzelem csak áldozat árán lehetséges! A gyertya csak akkor világít, ha önmagát felemészítve elég; a búzaszem csak akkor teremhet gyümölcsöt, ha önmagát a

halálba adva, áldozatként a földre esik. Jézus is azért győzött s azért nyert diadalt, mert önmagát előbb áldozatul adta a világerért.

Érted ezt testvérem? Mi miért nem tudunk győzedelmeskedni a körmények fölött, minket mért nyügöz le és gyötör meg a körülmények hatalma? Mert a Jézus keresztjének a nagy titkát sohasem értettük meg igazán! Mi önmagunkat sohasem adtuk oda egészen a szeretet boldog tékozlásával másoknak a szolgálatára, mi sohasem kerestük az alázatos szolgálatban az élet gazdaságát... hogyan is akarhattunk gyümölcsöt látni életünkben? Erőt és diadalt akartunk, de az egész árát sohasem fizeltük meg, győzelmet akartunk, de áldozat nélkül...

Oh pedig mennyi szenvedés és nyomorúság is származott abból, hogy a Kereszt titkát nem értettük meg! Milyen más feleletet adhattunk volna erre a kérdésre.: milyen felesége voltál a te élettársadnak, aki *pap*?!

Panaszainkkal, zúgolódásainkkal hányszor *mi* voltunk azok, akik elcsüggesztettük s elkedvetlenítettük őt; tiszta eszményi lelkesedésének szárnyait hányszor *mi* törtük le kétségkedéseinkkel! Áldozatos szolgálóinkarását hányszor *mi* fojtottuk bele az anyagiasság mocsarába, kisértő kérdéseinkkel: vajjon *érdemes-é* dolgozni, vajjon kifizeti-é magát?! Hányszor ép *mi* ingereltük fel egy embertársa s a gyülekezete ellen, hányszor ép *mi* keltettük föl benne a hiúságot és hamis ambíciót... Oh hányszor, hányszor, *Mik* voltunk *É* pedig mik lehettünk volna! A kereszt alatt, a Krisztus szívének megnyílt titka megmutatta nekünk, hogy mik lehettünk volna, hogy mi lett volna a rendeltetésünk: Elcsüggedt élettársunknak a *mi* hitünk kellett volna, hogy útát mutasson fölfelé, hogy újra meglássa a Jézusban a győzelem bizonyosságát; áldozatos szolgálatra lelkesedő élettársunk a *mi* áldozatunk örömeiben megerősödve kellett volna, hogy beleinduljon a harcba; lelkének eszményekért lobogó tiszta lángjának a *mi* boldog szenvedésünk tömjénétől illatozva kellett volna még tisztábban égnie s ez éjre lobognia! Amikor felindult férfihangjában ökölbe szorult keze ütésre akart emelkedni, a *mi* csendes békességünkben kellett volna lecsitulnia indulatának s a *mi* kezünk simogatására kellett volna felengednie annak az ökölbe szorúlt kéznek. Amikor világi hiúságok vágyak után akart indulni, a *mi* szívünkben kellett volna, hogy meglássa annak a bizonyosságát, hogy csak egy jó és egy gazdagság van s az a Krisztus!

S a gyermekeink?! Talán sohasem láttak a kezünkben bibliát, talán sohasem hallottak minket imádkozni, talán sohasem tanultak tőlünk zsoltárt? De láttak nálunk ponyvaregényt, silány fércmunkát, talán hallottak tőlünk léha, frivol tréfákat s tanultak tőlünk *cuplét* és *shimmy-nótát*?... Vagy ha olvastunk is velük bibliát s tanítottuk is őket zsoltárt énekelni s imádkozni, hogyan egyeztethették azt össze gyermekeink azzal,

hogy goromba türelmetlenséggel rájuk förmedtünk vagy ideges ingerültségünkben megvertük, rajtuk töltve ki bosszúságunkat csak azért, mert épen ők jöttek az útunkba!? Zúgolódó panaszkodásunk, békétlen elégtelenségünk hogyan illusztrálta gyermekeink lelkében amink a szerető Istennek a jóságát, akihez vele együtt imádkoztunk? Könnyen használt „kényszer”-hazugságaink s a kicsi dolgokban való erkölcsi lazaságunk hogyan egyezett össze gyermekeink lelkében azzal, hogy mi tanítottuk őt meg félni a mindenütt jelenvaló Isten bünt gyűlölö szemeitől?! Óh, mik voltunk, pedig mik lehattunk volna! A kereszt alatt megértettük, hogy mi lett volna itt is a mi rendeltetésünk! Lehattunk volna a gyermekeink számára élő biblia: a Krisztus minden szeretetét, békességét áldott örömét általunk kellett volna gyermekeinkkel megértetnünk, az evangélium minden gazdagságát, csodálatos erejét bennünk kellett volna illusztrálva látniok gyermekeinknek. A Krisztust azért kellett volna megszeretnünk, mert bennünk kellett volna megtapasztalniok, hogy milyen boldog a Krisztusban való élet!

Mennyi, mennyi vád van ebben az összehasonlításban... mennyi keserű szemrehányás! Nagy megszégyenült alázatból fakadó forró vággyal borúltunk oda a kereszt alá: Jézus, segíts, azzá lennünk, akiké lehetünk, akiké lennünk kell! mert nekünk Reá van szükségünk, egyedül csak Reá. Nem csupán az Ő segítségére és biztatására, hanem öreá, saját magára! Mintahogy a szőlőtöken levő venyige sem a maga erejéből él, hanem a szőlőtökéből szívja étetadó nedvét, mint ahogy az édesanya az önmaga életerejével táplálja a méhében szunnyadó gyermeket — úgy kell nekünk is magából a Krisztusból vennünk az új élet erőit, úgy kell nekünk általa tápláltatnunk az Ő életének erejével. Mi csak akkor fogjuk betölthetni igazán a mi hivatásunkat, ha az Ő szeretetével fogunk szeretni, az Ő békéjével túrni és az Ő alázatos örömével szolgálni. Akkor leszünk igazi papnék!

Testvérem, gyere fogjuk meg egymás kezét s menjünk oda Jézushoz s kérjük meg, hogy fogadjon el bennünket s tegyen bennünket *feleségvé* a mi pap élettársunknak s gyermekeink *áldott* anyjává. Ő megteheti — s Ő meg is akarja tenni!

Imádkozó szeretettel ölel testvéred

Mária.

Beszámoló.

A nyári marosvécsi konferencia óta az Úr a maga kegyelméből már kétszer adott alkalmat a papnéknak az Ő színe előtt való áldott találkozásra egymással. Az egyik találkozás Sepsiszentgyörgyön volt 1924. szept. 19-én, ahol 30 papné gyűlt össze, a másik Szilágysomlyón volt szept. 24-én, ahol 16 papné volt jelen.

Mindkét alkalommal az a komoly, lélekbeható kérdés foglalkoztatott bennünket, hogy vajjon *keresztyének* vagyunk-e a szó bibliai értelmében; abban az értelemben t. i., hogy van-e személyes kapcsolatunk a Jézussal, hogy vajjon élő hatalomná vált-e már a mi életünkben a Feltámadott! Óriási távlatok újultak meg előttünk e kérdés világosságánál s mélységesen éreztük annak a szükségét, hogy most már jobban belehatoljunk s intenzívebben foglalkozzunk azokkal a lelki problémákkal, amelyek a fenti kérdésből önként adódnak. Mindkét helyen az a kívánság merült fel, hogy még ebben az esztendőben csináljunk egy-egy 2 napos, egészen bizalmas, baráti konferenciát, amelyen aztán behatóan megbeszélhetnők és megtárgyalhatnók az erre vonatkozó lelki kérdéseinket. Sok külső és belső nehézség áll utjában e kívánság megvalósíthatásának, de hisszük, hogyha egészen komolyan kérjük az Urat, akkor megadja nekünk a háromszéki és szilágysági papnékonferenciát az Ő ígérete szerint: „Imé én előtted megyek s elhárítom az akadályokat; az érc-ajtókat összetöröm s leütöm a vas-záratat”. (Ézs. 45: 2.)

Tudomány—világnézet.

Az Istenhez vezető utak.

A vallás modern felfogásának kérdése.

Igazgatói évmegnyitó előadás
a kolozsvári ref. theologiai fakultás évmegnyitó ünnepélyén
1924. október 5-én.

Irta: *Tavaszy Sándor* theol. professzor, e. i. igazgató.

Theologiai fakultásunk örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy intézetünk tanévmegnyitását ünnepéllyé tegye ne csak az intézet szűkebb családi köre számára, hanem a mi nagy családunkra, sőt a magyar társadalom velünk érző, közös szent eszményekben lobogó teljes körére nézve. Minden új kezdés a megújulás tiszta levegőjét árasztja. A lelki magaslatok tiszta levegőjében való megújulás ünnepévé kívánjuk tenni ezt az órát. Épen azért az új életkezdés ifjúi frissességével, eszményeink diadaláért folytatott harcaink közepette a szent szennyvedély tüzeiben lobogva boldog életörömmel, bizakodó reménységgel köszöntöm a nemes ifjúságot: azokat, akik már szívükben hordják az elhívás pecsétjét, azokat is, akiknek lelkében megcsendült a Lélek szava, azokat is, akiknek szívében még nem jelent meg a nagy Ébresztő, azokat is, akik még árván

várnak, vagy közömbösen állanak az örökkévalóság titkainak nagy kapuja előtt. Ugyanezen érzésekkel köszöntöm intézetünk felügyelő főpásztorát, a Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Urat, intézetünk Nagyméltóságú Főgondnokát, az intézetünk gondját szíven hordozó Méltóságos Előljáróságot, az áldott szívű munkatársakat, a Nagytiszteletű Tanári Kart és köszöntök minden jelenlevőt, akik most velünk együtt az élő Isten színe előtt állanak, a mi Urunknak a Jézus Krisztusnak nevében!

Isten előtt érzett hálával jelentem, hogy beiratkozott intézetünkbe összesen 123 hallgató, ebből az I. évfolyamra 37, a II. évfolyamra 28, a III. évfolyamra 38, a IV. évfolyamra 20. Ebből külföldi 4, ág. hitv. ev. 3, a többi erdélyi, illetve Királyhágó-melléki. Ami intézetünk állapotát illeti, nehézségeink még mindig a régié, azzal a különbséggel, hogy azoknak a súlya hova-tovább mind nehezebb. Intézetünk $\frac{2}{3}$ része még mindig idegen célokra van lefoglalva. A felmentés érdekében kifejtett akcióink száma, azt mondhatom, hogy minden héten legalább eggyel nagyobb, az eredményük azonban még mindig a semmivel egyenlő. Üres tanszékeink még mindig betöltetlenek, illetőleg vidéken lakó helyettesek látják el s így 123 ifjú közvetlen nevelésének munkája, a sokféleképen megterhelt négy rendes professzor vállaira nehezedik. — De az új életkezés ez ünnepi óráiban hagyjuk a panaszokat s az Istenben való megújulás boldog reménységéből támadt életörömünk magasan lobogó lángját engedjük kioltatni a magyar elkéseredés minden órában felszállani kész sűrű, sötét füstjével. Isten országának és benne a mi magyar jövődönknek nem elkéseredett lelkek kellene, hanem Istenben bizó, magas hitű, lebirhatatlan reménységű lelkek, akiket az ellenségek csak arra tudnak kényszeríteni, hogy napról-napra komolyabbak, nemesebbek, kompaktabbak és diadalmasabbak legyenek. — Épen azért méltóztassanak megengedni, hogy ezt az ünnepélyes órát is ennek a célnak a szolgálatába állítsam s a komoly tudomány, a meditáció és a lelki tapasztalás áldott módjaival és eszközeivel

Az Istenhez vezető utak s ez alatt és ezen belül a *vallás modern felfogásának kérdéséről* szóljak.

A vallás neve és fogalma egyike azoknak a neveknek és fogalmaknak, amelyek a folytonos, gyakori közhasználat folytán elveszítették sajátos jelentésüket. Talán egyetlen név, vagy fogalom sincs úgy rászorulva a folytonos revizióra, a nagy fogalmi használat folytán hozzátapadt idegenszerűségtől való tisztogatásra, mint épen a vallás fogalma. Napjaink theológiáját semmi sem jellemzi jobban, mint az a törekvés, hogy a vallást, eltekintve minden mellézköngéjétől, tisztán, mint vallást ragadja meg, hogy egyenesen a vallás szívedobogásáig jusson el. — És áldott szerencse ez minden komoly vallásalakra nézve, mert nem volt még soha idő és kor, amelyben annyi vallásos álpótlék,

annyi surrogátum-vallás élt volna, mint a mi napjainkban. Csak úgy búrjánzanak a különféle spiritista irányok, theozófiák, antropozófiák, a különféle mystikák, szekták, melyek a megerőlenedett, megkopott vallás-felfogások helyébe kívánnak lépni, vagy legalább is azokat befolyásolni igyekeznek. De nemcsak ezekre a tulajdonképeni vallás-surrogátumokra kívánok utalni, hanem azokra az eltévelyedésekre, amelyek a vallás subjektív „élmény” felfogása alapján művészi, irodalmi, költői és filozófiai „élmények”-ben keresik és találják meg a vallásos hiányérzet pótlását. Az ú. n. „koszmos” művészet, irodalom, költészet „meglátásai” annyi és annyi lélekben támasztottak vak sötétséget a vallás igazi felfogásával szemben, hogy kényszerítve vagyunk ezeket az esztétikai intenciókat is a vallás helyes felfogásának elszíntelenítői közé soroznunk.

A vallás ama modern felfogása, amely a vallást, mint subjektív élményt állítja előtérbe egyenesen *Schleiermacher*-re vezethető vissza. *Schleiermacher*-ről pedig azt kell tudnunk, hogy nemcsak a XIX. századnak, hanem az egész egyetemes protestántlizmusnak *Kálvin* mellett a legnagyobb theologusa. Nem akarom előadásomat minuciosus idézetekkel sem terhelni, sem nehezíteni, így tehát csak röviden utalok arra, hogy *Schleiermacher* pedig az ő felfogásában egyenesen a XVIII. század felvilágosodásának az örököse. A felvilágosodás, „Aufklärung” név alatt ismeri szellemi irányt pedig a legtisztábban az a törekvés jellemzi, hogy a világ minden jelenségének magyarázatában csak immánens, a látható világon belül létező tényezőkre van tekintettel és minden transcedens, a látható világon túleső tényezőt, mint a tudományos magyarázatban nem illelőket minden világ- és ténymagyarázatokból kizárt. Ennek az immánens magyarázati módnak megfelelően *Schleiermacher* a vallást csak emberi oldaláról, mint pszichológiai jelenséget nézi, amely az emberi szellem szerkezetéből szükségképeniséggel következik s amelynek az emberi szellem területén megvan a saját provinciája, speciális köre. *Schleiermacher* felfogása szerint pedig a vallás Istentől való feltételen függés érzelme. *Schleiermacher*-nek ezt a megállapítását a XIX. és XX. századok theológiája sokféleképen módosította, vallásfelfogásában különféle szempontokat érvényesített, de a vallás modern felfogásában különös hangsúllyal érvényesül, mind a mai napig, Sch. intencióinak megfelelően, a vallás *szubjektív élmény-karaktere*. E pszichológiai szempontnak megfelelően a XIX. század első harmadában inaugurált ú. n. „modern theológiá”-nak pedig alapprincipiumává lett ama megállapítás, hogy a *theologia tárgya nem az Isten, hanem a vallásos ember*, tehát a vallás tudományos magyarázatában az Isten valójában csak határfogalomként jöhet tekintetbe. Kétségtelen dolog, hogy a theologia ezen az úton a legszigrúbb értelemben vett tudománnyá lett és teljesen megfelelt a módszeres tudományos követelések logikai

feltételeinek, sőt módszeresség és rendszeresség tekintetében, különösen a holland és német protestáns theologia, egyenesen túlszárnyalta a szellemi tudományok többi ágait, azonban amíg egyfelől annyira közeledett a többi tudományokhoz, hogy csaknem megszűntek sajátos határai és egyes disciplinái a történet- és társadalomtudományok részeivé lettek, másfelől éppen ezeknek következtében megszűnt speciálisan theologia lenni, amint-hogy nevét újabban szégyenli is és előszeretettel vallástudománynak nevezi és neveztetni magát. Napjaink egy kiváló theologusa: *Gogarten* ennek az utóbbi ténynek az okát abban találja, hogy a theológiának ilyen kezelésében a theologia speciális tárgya: az evangélium megszűnt evangéliumnak lenni. Ebben az okadatolásban az a kétségtelen nagy igazság rejlik, hogy az evangélium, amely a keresztyén vallásos élet őstalaja, örök létfeltétele, — bár a modern theologia kritikai vizsgálatában sok új szint mutat, — mégis, a pusztá filozofálás, a pusztá szövegkritizálás, a benne rejlő ténykomplekszumok pusztá analizálása következtében sajátoságos himporát, a rajta átsugárzó örökkévaló élet lehelletét veszíti el. A theológiának, úgy kell feldolgozni az evangéliumban rejlő gazdagságot, hogy a benne rejlő isteni értékrendszer egész mélysége és magassága kiragyogjon, tehát ne csak az evangéliumok immánens környező történeti világa elevenedjék meg, hanem tűnjenek elő azok az értékreállítások is, azok a megváltó erők, amelyeknek a betűik, a szók, a mondatok csak állványai, csak néma Memnon szobrok, amelyek csak rokonlelkek közeledtére zendülnek meg, de akkor úgy megzendülnek, hogy hangjukon át az örökkévalóság szavát kell hallanunk ebben a világban, *A sine ire et studio* elvét vallhatják a speciális tudományok és vallaniok is kell, a theologia azonban csak akkor töltheti be hivatását, ha ugyanazon szent szenvedély, ugyanazon az entuziasmus tüzeiben ég, amely az evangéliumot életre hozta s amely az evangéliumok szövegében úgy van elraktározva, mint a kőszén vagy a gyémánt atomjaiba évezredek sugárzó napfénye és hősege. *A theologia valóban mindaddig csak vallástudomány, amíg csak a vallásos ember szubjektív élményeivel és az evangéliumok szövegkritikájával foglalkozik, theológiává akkor lesz, ha az élő Istentől nyert magasabb inspiráció által kijelentések birtokosává lesz és ezeket a kijelentéseket, mint örök realitásokat és mint abszolút normákat tudja a maga sajátos módján igazolni.* A modern theológiának ismétellen hallania kell azt a szemrehányást és vádat, hogy a praktikus gyülekezetnevelő ereje nincs arányban tudományos erőfeszítéseivel és tudományos eredményeivel. Kétségtelen dolog, hogy a modern theologia nagy tudományos apparátusa a gyakorlati gyülekezeti egyházi élet terén nem volt kellően produktív erejű. Ennek pedig, a fenti fejtegetések alapján, a legfőbb magyarázatát abban találok, hogy a vallás modern felfogása alapján a modern theo-

logia, helyesebben vallástudomány, a vallás szubjektív-emberi oldalával való egyoldalú foglalkozás által, akarata és szándéka ellenére megerősítette az élő Isten megrázó és megdöbbentő hatását, amelyből pedig egyedül támad istenfélelem, hódolat, nem vette észre, hogy a szubjektív mystikus élet szemlélete és az érzelmi élet kiélése egyoldaluan életformáló és világalakító nem lehet.

A vallás modern felfogásától, hogy az szubjektív élmény, szükségképen következett, hogy a vallás szubjektív *misztikus* élmény. Amennyi áldást és meggazdagodást jelentett a modern vallásos életre nézve annak a meglátása, hogy a vallás a legmélyebb gyökereiben *misztikus* természetű, épen annyi zavart és kuszáltságot, sőt kárt is jelentett a vallásos életre nézve ennek a belátásnak az egyoldalú elhajlása. Egyenesen a keresztyén vallásra nézve az a kár következett ebből, hogy annak erkölcsi természete elhomályosult és a szuverén, felséges Isten népe és akarata érvényét veszítette, vagy legalább is érvényében csökkent, a követett misztikus élmények kiélése következtében. A modern vallásos élet határozatlansága, passzivitása, a tetterőben való csökkenése, tétlensége, a nagy célokkal szemben való bizonytalansága jórésztében a misztikus vallásosság rovására írandó.

Ime a theológiának épen úgy, mint a vallásnak, ki kell szabadulni a pusztá immánens emberi és szubjektív szférából és a misztikus elmélyülésen szót és a szubjektív vallásos lélek nyilatkozatai felett a szuverén Uristen tekintetét kell mindenekelőtt keresnie. Kutatniok kell a vallás és az ezt szolgáló theologia érdekében azokat az utakat, amelyek az Istenhez vezetnek.

Az Istenhez vezető utak közt ma általánossá vált megkülönböztetés *misztika* és az *ige* közti megkülönböztetés. Vannak theologusok, akik e két utat szembeállítják egymással és döntést sürgetnek, vagy az egyik, vagy a másik, most a kettő közül az egyik hamis. nem juttat el a kívánt célhoz, a keresett, kutatott Istenhez.

A mystika a keresztyén vallás talaján idegen, pogány eredetű közvetlenül a hanyatló görög filozófiából, az u. n. újplátoni filozófiából származott át. de aztán olyan mély gyökeret vert, hogy egy-egy hosszú hanyatlás után újból és újból kivirágzott és az elkülsőiesített vallást ismételten elmélyítette. Ma ismét nemcsak pompásan virágzik, de egyenesen divattá lett a modern szellemi, különösen pedig a vallásos élet terén. Korunk individualizmusa szükségképeniséggel hozta magával. Aminthogy mindig is az individualizmus terméke volt. A mystikus feltétlenül bízik önmagában és az önerejében, hiszi, hogy az emberi lélek mélyén van egy mystikus organum, amely ha egyszer felszabadul, akkor az egyéni erő megfeszítés által megragadhatja a Megfoghatatlant és egyesülhet vele. Tehát az

Istenhez való eljutás egészen az egyéniség erő kifejtésétől függ a mystikusok szerint. Különbség közöttük csupán abban van, amint azokat a módszereket megállapítják, amelyeknek követése mellett a lélek a mystikus egyesülésre alkalmas állapotba jut. A legmagasabb foka ennek a mystikus állapotnak az *extasis*, az önkívületi állapot, amelyben már kész a lélek beleolvadni az istenibe. A mystikus kegyességet a legelőbbképen az különbözteti meg a hiten alapuló kegyességtől, hogy míg a hívő lélek az Istennel való kapcsolatában is mindig tudatában van annak, hogy az Isten egészen más mint ő, a mystikus kegyességben élő lelkekre nézve az isteniben való elmerülés által megszűnik egészen az emberi és lényege és sajátossága elvész amabban, az isteniben, A hívő lélek az ő Istenével való legbensőbb viszonyában is tapasztalja egyfelől az ember kicsinységét, másfelől az Isten nagyságát, egyfelől az ember végeességét, másfelől az Isten végtelenségét és örökkévalóságát, egyfelől az ember bűnösségét, amit legelőször kellett volna mondanom és az Isten szentségét. A misztikusra nézve azonban az ő elmerülésében megszűnik minden ellentét az isteni és az emberi között, tehát elvész az Istennek mindennemű hatása az emberre és végül is minden önkívület és elragadtatás dacára a mystikus lélek nem emelkedik túl az ő természeti meghatározottságának a korlátain és így az isteni erkölcsi határának a paralizálása következtében, a mystikus lélek minőségében, mindig a régi marad. Különben is az egészen saját erőmegfeszítésében bizó mystikus lélek a személytelen istenivel való egyesülésében is csak magamagát éli ki, tehát nem megy túl önmagán, ami pedig a vallásos élet csődjét jelenti, Nagyon élesen, de sok igazsággal fejezi ezt a gondolatot *Brunner*, aki szerint „Mystik ist die feinste sublimste Form der Naturvergötterung, des Heidentums, der Geistverdinglichung, a misztika a természet-istenítésnek, a pogányságnak, a szellem dologiasításának a legfinomabb, legtisztább formája.” Végül állapítsuk meg, hogy miután a misztikus az istenit, az Istent önmagában keresi és találja meg és bár Örökkévalónak, a világgal szemben Másnak tapasztalja, mégis szemléletében és átélésében egyformán oda lesz az Isten szent, szuverén személyisége és minden misztika, amint azt a története bizonyítja, csak a saját útjain haladva pautheismussá lesz.

Mégis, kérdezzük, vajjon a misztikus szemlélet minden esetben elvetendő az Isten keresésében? A keresztyén kegyesség története azt bizonyítja, hogy minden nagy keresztyén személyiség Istennel való élésében, Istenhez jutásában jelentékeny szerepet játszott a misztikus látás és szemlélet. Mindenekelőtt abban, hogy a szétszórta, a széttört, a kifosztott lélek önösszeszedését munkálta. A szellemi koncentrációnak a legaldottabb eszköze, az időitől elszakadt örökkévalóságra való

reáfigyelés, a magunk ismeretlen mélységébe való alászállás, a minden esetlegestől való elvonatkozás, és a személyes létünk legmélyebb gyökérszálaiba való odaadó figyelés a lét titkába való kibeszélhetetlen elmerülés. Mind ilyen misztikus magatartás mind alkalmas út és mód arra, hogy eljussunk az egyetlen Istenhez vezető útra: az *Igére*. Minden misztikus szemlélet és elmélyülés a lét isteni titkaiba vezet be, de az Istenhez vezető utunkon csak az Ige vezetése mellett tud segítségünkre lenni és ha az Ige hatalma alá nem tudjuk magunkat engedelmesen odaadni, akkor csak a misztikus szemlélet útjain feltétlenül letévedünk az Istenhez vezető és juttató útról. A keresztyén vallás nagy személyiségei lelkük mélyén mind misztikusak voltak, de mind az Ige misztikusai, vagyis az Igében, az Ige által táplálkozva használták a misztikus szemlélet és elmélyülés áldott eszközeit. Minden misztikus az Ige támogatása nélkül végül is a filozófiai reflektálás útjaira tévedt, a filozófiai misztika pedig nélkülözvén a fogalmi tisztaságot, homályosságánál és bizonytalanságánál fogva épen olyan haszontalan és fanyar gyümölcs, épen olyan kisiklás, mint a pusztán maga erejére támaszkodó Isten kereső misztika.

Marad számunkra az egyetlen Istenhez vezető út az Ige. Marad számunkra az egyetlen a tiszta és igaz vallást megmentő eszköz az Ige. Az Ige a keresztyén ember számára azért az egyetlen út és egyetlen eszköz, mert maga az Isten adja és benne adja magát a mi számunkra. Az Igének a kiválsága és hatalma egyenesen abban van, hogy míg a misztika, a filozófiai spekuláció az emberi lélek erőfeszítése, addig az Ige Istennek kegyelmi ajándéka, amely miután nem erőfeszítésből, vívódásból született, hanem Isten gondolatainak szabad, önkéntes kiöntése emberi lelkeken át, tehát közvetlenül szól minden lélekhez, amely engedelmesen feltárul előtte.

És mit kell értenünk az Ige alatt? — Az Ige az Isten szava, amelyben önként tárja fel magát minékünk. Az Ige Isten megnyilatkozása, amelynek sugárszálaival tele van a világ, de egész sugárözöne ragyog felém a Szentírásban: Az Isten Igéje a Szentírás szavaiban, mondataiban, könyveiben hajt ki, mint az életerő a vesszőkön, az ágakon, a fatörzsön, át, de amint az az életerő, amely egy fának a legvékonyabb és legvastagabb ágain előtör, nagyobb, több, teljesebb, mint amennyi az élőfa egyes részeiben előttünk áll, úgy az Isten Igéje is végtelenül nagyobb, teljesebb, diadalmasabb, mint amennyi az Irás szavaiban, mondataiban, könyveiben, momentán szól mihozzánk. Valamint az élőfa minden tavassza, minden új életnyilatkozatában új erőktől teljes, amely új erők, a szunnyadó őserő gazdag, kimeríthetetlen rezervoárjából törnek elő, úgy a Szentírásban adott Ige is, minden új komoly és lelkesült tekintetre új szint, új igazságot mond a

mi számunkra az Isten szájából szóló ősigé véghetetlen gazdagságából.

Az Ige tehát nem pusztá szó, nem pusztá írás, amelyet egyszersmindenkorra kimeríthet a tudomány, vagy az igehirdetés, hanem élet, örök élet, amellyel élnek azok, akiknek Isten adja. A Cselekedetek könyve (7. 38.) szerint az írott Ige fölött van az „élő ige“, amely olyan, „mint a tűz“, (Jer. 23. 29.), tehát nemcsak éltet, hanem gyújt, éget, nemcsak békeséget adó orvosság, hanem hősi aktivitásra hajtó isteni erő. És az Istent szerető lelkeknek különösen ezt kell figyelmükbe ajánlanunk, hogy az íróasztalok és cellák magányában hiában okoskodunk felette, mert meg nem találjuk, de ha egyszer az Ő Igéjének gyújtó tűzébe jutottunk, s az Ő diadaláért, az Ő dicsőségéért, az Ő országáért viselt hadjáratok soraiba léptünk, akkor a tevékeny élet viaskodásaiban mind többet fogunk meglátni Őbelőle, az Ő Igéjének folyton növekvő fényében és világításában. És míg a misztikus szemlélet homályában az isteni beleolvad az emberi érzések, látások, hangulatok szélszélyes, változó, nyüzsgő sokaságába és elvész, addig az Ige új és új világításában kiragogy, megjelenik, mint nem egy valóság a dolgok felett, hanem, mint maga az egyetlen igaz valóság, aki lényében annyira más, hogy minden adottságnak, amit tapasztalunk, amit bizonyítunk ellentmond és mégis a mienk, mert minden időkre szóló érvénnyel megjelent a Jézus Krisztusban, akinek szent személyiségén át, mint örök transparensten át emberileg szól hozzánk. *Kálvin* a szuverén Uristen nagy theologusa mondja az *Institúciójában*: „Nem is annyira annak a megtudása áll érdekünkben, hogy Isten önmagában véve micsoda, hanem az, hogy velünk szemben milyen akar lenni!“ (I. 524.) Hogy Isten önmagában véve micsoda: ezt a végtelenséget, örökkévalóságot nem is bírná el a mi öntudatunk kapacitása, hanem megsemmisülten hullana szét, de hogy velünk szemben milyen akar lenni, ezt kegyelméből megmutatta nekünk a Jézus Krisztusban. Ennek az isteni akaratnak az ismerete pedig — ugyancsak *Kálvin* szerint — a hit, amelyet az Ő Igéjéből merítünk, amely Igének az örök megtestesülése a Jézus Krisztus. Ő az út, az igazság és az élet, senki sem mehet az Atyához, hanemha Ő általa (Ján. 14. 6). Aki Őt látja, az az Atyát látja és aki az Atyát látja és bírja, az nem kérdezősködik többé ég és föld után, mert az Istenben mindent bír, az Istenben minden gazdagság az övé, az Isten által bátor és törhetetlen. „ . . . nálam nélkül semmit sem cselekedhettek“ (Ján. 15. 5.) — mondotta Jézus. Nekünk pedig ma mennyit kell cselekednünk! Jertek ifjú testvérem, drága barátaim, tárjuk ki engedelmesen együtt a szívünket az élő Ige aláharmatozása előtt, nyissuk fel szemünket az írott Ige, az Írás kutatására és adjuk oda foglyul magunkat a testté lett Igének, a mi Urunknak, a Jézus Krisztusnak!

Akiben hiányzik a készség és komolyság, azt kérve kérem, lépjen ki a mi sorainból vagy meg nem szűnő imádkozással, kérje a Léleknek, a nagy kielégítőnek megvilágosító, meggyőző erejét, mert abban a nagy hadjáratban, amelyet minékünk, erdélyi magyar református keresztyéneknek folytatnunk kell az Isten dicsőségére, nevetséges és sajnálatos figura minden olyan theologus és pásztor, akiből, akiről hiányzik az Ige fegyverzete, fénye és tüze. Verbum caro factum est, fakultásunk e jelszava töltson el minket boldog bizonyossággal, hogy az Isten dicsőségéért folyó harcunk nem lesz hiábavaló ebben az új 1924—25. tanévben sem, amelyet ezennel Isten nevében megnyitottnak nyilvánítok.

Irodalmi szemle.

Az isteni törvény útja. Irta dr. Kiss Elek; 248 nagy 8-ad rét lap. Minerva kiállítása. Ára 150 leu.

Minden vérbeli „alt-testamentler“-nek ott rejtőzködik az íróasztala, vagy legalább is a gondolata, valamelyik fiókjában egy könyv, mely a régi isagógica és biblica theologia helyét elfoglaló irodalomtörténetet és vallástörténetet Izráel nemzeti történetébe szervesen beleillesztve egységesen adja elő, vagy jobban mondva, mely Izráel élő, küzdő, fejlődő vallását úgy állítja szemünk elé, amint a valóságban hat, működik, és a társadalmi-, irodalmi- és politikai életet irányítja. Dr. Kiss Eleknek, az unitárius theologiai akadémia ifjú tudósának jutott az a szerencse, hogy ezt a könyvét az asztal és gondolat fiókjának mélyéből nyilvánosságra adja. Ami már magában is dícsérendő és nagy dolog ebben a bőpénzű és szűkszívű világban, mely minden irodalmi termékek között körülbelül az ó testamentomi biblica theológiáért rajong a legmérsékeltebben.

A tudós szerzőt azonban könyve megírásánál az imént vázoltól egyben-másban, talán sokban eltérő elgondolás irányította. Ezt sejtethjük már a könyv címéből is: „Az isteni törvény útja“; még világosabban pedig a hozzá fűzött magyarázatból: „az ótestamentum vallási és erkölcsi megvilágításban“. És a mű tényleg az, minek címe után gondoltuk: igazi biblica theologia kortörténeti és irodalomtörténeti aláfestéssel. A kortörténeti aláfestés nagyon változatos, inkább keretezés, a legszükségesebb helyeken. Az irodalomtörténeti anyag is elég szűkre van szabva a biblica theologiaihoz arányítva; jeléül annak, hogy a fősúly ez utóbbin van.

Úgy a történetben mint az irodalomtörténetben ismeri és figyelemmel kíséri az újabb kritikai vizsgálódások eredményeit.

és azok elfogadásában a konzervatív irányzathoz csatlakozik. Biblica theologiájában kiterjeszkedik a vallás egész területére, de főképen mégis az istenfogalommal és az erkölcstannal foglalkozik, ami a mű címének és egész elgondolásának természetes következménye. Itt szélesre kitergetett exegetikai alapokon bő adalékokból, locus citatumokból (itt-ott szinte dictum probansok gyanánt hatnak) vonja le theologiai és erkölcsi megállapításait, a gyakorlati szellemű angol bibliamagyarázók módjára. Ami alkalmassá teszi arra, hogy segédeszköz legyen a biblia gyakorlati tanulmányozásában. Ezt megkönnyíti tárgyalási menete is, mely szerint minden könyv rövid irodalomtörténeti ismertetése után adja az illető könyv theológiáját.

A szerzőnek evvel az elgondolásával van kapcsolatban, hogy bár történeti alapon, történeti eredményekkel dolgozik, módszere még sem vallástörténeti, hanem biblica theologiai. Aminek látszanak is némi hátrányai. Az egészből nem ragyog elő elég szembetűnően a szerves és életes egység. Némely fontos tényezők homályban vagy megoldatlanul maradnak, vagy egészen elmosódnak. Így pl. a léviták és papok viszonya megoldatlan. Az az alapvallás, amiből a fejlődés kiindult, homályban marad. A szentségesnek alapvető és döntő jelentősége, a messianismus folyton eleven hajtó ereje nincs eléggé kiemelve. Pedig e nélkül, hogy többet ne említsünk, sem a Thórának, mint a Négy Szövetség könyvének a felső soteriologiai jelentősége, sem Ezékiel csodálatos könyve meg sem érthető.

Végül pedig, mivel a kritika néminemű rosszmájúság nélkül nagyon izetlen, hát még megemlítjük, hogy szerzőnk fiatalos hevében úgy néha vitára kel Melius Juhász Péterrel is, ha név szerint meg nem nevezi is a kemény nyakú trinitariust.

De azért legyünk jó békességgel. Ez nem sokat von le a mű értékéből. Yón.

Musnai László: János apoc. magyarázata. II. füzet. Vallástörténeti és irodalomtörténeti tárgyalás különös tekintettel a Jánosi problémára. Turda—Torda. Füssy könyvnyomda, 1924. 47 lap.

Musnai László tekei lelkész, theologiai m. tanár testvérünk, ki 1913-ban adta ki János apokalypsisének magyarázatát, e kis dolgozatában visszatér régi kedvenc problémájához és vallás és irodalomtörténeti szempontból teszi elemzés tárgyává János apokalypsisét. Dolgozata első fejezetében az apokalyptika általános jellemző vonásairól szól abból a helyes előfeltételből indulva ki, hogy a János apokalypsisé s vele az újtestamentumnak sok része az apokalyptikus irodalom összefüggésében, illetve az apokalyptikának mint vallástörténeti jelenségnek e talaján érthető meg helyesen. Az apokalyp-

tikáról mint vallásos jelenségről megállapítja, hogy ez Mózesnek és a profétáknak egyenes öröksége a Jézus korabeli zsidóság széles rétegeinek, az am haarecnek vallása; megállapítja e vallásnak jellemző vonásait a bizarr fantasztikus formát, az epigonszerű elerőtelenedett tartalmat, — forrásait az ótestamentomi prófétaságon túl különösképen a vallásos synkretizmusban.

Ez általános megállapítások után János apokalypsisét veszi a szerző elemzés alá, feltárja a *motivumokat*, melyek a könyv megíratását előmozdították, a tévtanítók, az üldözések terjedését; a *célt*, hogy t. i. a szerző megtérésre, kitartásra, győzelemre serkent s vigasztal azzal a reménységgel, hogy közel a világvége, jön az Úr ítéletre és jutalmazásra. Minden ellentmondó, összenemférő tartalom dacára hangsúlyozza a szerző a könyv *egységes* karakterét, mert az „nem speculatív eschatologia különböző irodalmi művekből... összetakolva, hanem *egy hatalmas prófétai alkotás*” s így „ha a szerző valamely nagy céltől áthatva ír kora keresztyéneinek a köztudatban élő, sokszor rendezetlen ellentétes apokalyptikus fogalmak, képzetek felhasználásával, — egészen érthető, hogy a nagy cél mellett nem gondol az előtte közömbös, apró ellentétek elsimitására.” — Feltárja a szerző a munka forrásait is, de hangsúlyozza, hogy az irodalmi forrásokon túl mindenek felett a nép száján élt *nem irodalmi anyagban*, a naiv, minden teológiától mentes népkégyességben kell keresnünk a főforrást. — A munka keletkezési idejére vonatkozólag a könyv tartalmából, a hagyományból származó bizonyítékokat hoz fel amellet, hogy a könyv az I. és II. évszázad fordulóján Domitján császár uralkodásának utolsó éveiben keletkezett.

A dolgozat utolsó fejezetében a szerző beható forrástanulmány után igyekszik igazolni az apokalypsis valamint a többi jánosi iratok apostoli szerzőségét. Egymásután sorolja fel a hagyomány dokumentumait, amelyek részben amellet bizonyítanak, hogy János apostol késő vénségében Efesusban élt, részben amellet, hogy az apokalypsis valamit a többi jánosi irat is tőle származik. Széleskörű kritikai aparátussal cáfolja a Wellhausen—Schvartz-féle felfogást, hogy t. i. János apostol Claudius császár idejében 43-ban martyrhalált halt volna, valamint cáfolja Papias—Eusebiusra támaszkodó azon állításokat, hogy az apokalypsis nem János apostoltól, hanem János presbitertől származik.* Megállapítja, hogy az összes jánosi iratok „közös forrásból erednek, egy embertől való, lényegükben egységesek és az Efesusi Jánostól erednek.”

Dolgozata végén a szerző a jánosi iratok tartalmát vizsgálja, hangsúlyozza, hogy közös vonás bennük, miszerint nem teológiai speculativ vagy történeti tartalmat, hanem *hittartalmat* akarnak nyújtani s ebben is mindenekfelett a János apostol hívő lelkében élő *Krisztus képről* tesznek bizonytságot. Így

a közös tartalom által is igazoltnak véli a szerző az összes jánosí iratoknak apostoli szerzőségét. — Nem bocsátkozunk itt a szerzőség felől kritikái fejtegetésekbe, tisztán csak azt hangsulyozzuk a magunk részéről, hogy a János evangéliuma és az I. levél, valamint az apokalypsis merőben más természetű szellemi karakter gyümölcsei s így mi nem tudjuk az összes jánosí iratokat egy szerzőtől származóknak mondani.

Egyébként örömmel állapítjuk meg, hogy a szerző bizosan kezeli problémáját, alapos forrástanulmányal dolgozott igazán megragadta az apokalypsis főtartalmát és azt kellő módon megvilágította. Musnai László dolgozata határozott nyeresége theologiai irodalmunknak. M. E.

Egyházi szemle.

A protestantizmus Amerikában.

V. Methodista egyház.

Eredete a Wesley testvérek amerikai missziói útjára vezethető vissza. Hitvallása a Wesley-féle 39 artikulusz egy módosított variációja, amely azonban csak a lelkészek számára való, míg a hívektől semmi többet nem kívánnak, mint azt, hogy vágyakozzanak a megváltás után.

Az amerikai methodista egyházakban több schizmatikus alakulattal találkozunk, melyek közül a legnevezetesebbek:

- a) A kanadai methodista episkopális egyház.
- b) A methodista protestáns egyház.
- c) A déli methodista episkopális egyház.

VI. Az epizkopális egyház.

Az anglikán püspöki egyház egyenes leszármazottja. Hitvallása a Wesley-féle 39 artikulusz. Az anglikán Book of Prayer-t használják, bár liturgiai tekintetben néhány módosítást eszközöltek rajta. Az epizkopális papság között úgy a High, mint a Low és Broad Church reprezentánsai megtalálhatók.

Az amerikai epizkopális egyház tendenciája határozottan ritualisztikus.

Az epizkopális egyház keretein belül szintén többféle tagozattal találkozunk, amelyek közül legnevezetesebbek a *protestáns epizkopális* és a *reformált epizkopális egyház*.

VII. Az evangelikus egyház.

A német lutheránusz bevándorlók eleinte beolvadtak, felszívódtak a már meglévő amerikai protestáns egyházakba, csak

a XIX. század elején kezdődő nagyméretű német kivándorlás idején érkezett el az önálló szervezkedés kora. S azt lehet mondani, hogy a szervezkedés még mai nap is folyamatban van. Egyik jónévű amerikai egyháztörténész, Henry E. Dosker szerint a lutheránizmus, a maga kialakulatlansága, valamint a német nyelvhez és tradíciókhoz való ragaszkodása dacára is, egyike a vezető amerikai egyházaknak, amelyre határtalan kilátásokat ígérő jövőendő várakozik még.

Ide tartoznak:

1. A német lutheránus (German Lutheran) egyház.
2. The Union Lutheran Church. Ez inkább amerikai jellegű.
3. The American Lutheran Church. Egészen angol, zwinglianus színezetű dogmatikával.

VIII. Az unitárius egyház.

Első tagjai a kongregacionális egyházból a XVIII. században kivált James Freeman és követői voltak. A mai unitárius egyház a legtúlzóbban radikális theologiai nézeteket vallja.

Ami az egyes protestáns felekezetek számarányát illeti, arra nézve az 1924 március 11-i „Associate Press” a következő adatokat közli:

A methodista egyháznak 8,622.836 úrvacsorázó tagja van, a baptistának 8,237.021; a lutheránusnak 2,465.841; a presbyteriánusnak 2,462.557, az episzkopálisnak 1,140,076, a reformátusnak mintegy 600.000. (Nevezetes dolog, hogy az amerikai egyházak csak az úrvacsoravételre jogosult tagokat számítják be a létszámba.)

Bennünket közelről érdekel az Amerikába vándorolt református magyarok elhelyezkedése. Ezeknek olyan helyeken, ahol tömegesebben telepedtek le, általában megvannak a saját magyar református gyülekezeteik és lelkipásztoraik. Az egyesült államok területén ma 90 magyar református egyházközség van. Közülök 40 az amerikai református egyházhoz (German) csatlakozott, 30 a presbyteriánus egyházhoz, 2 a holland református egyházhoz, 7 viszont az episzkopális egyház fennhatóságát ismerte el, míg 9 függetlennek nyilvánította magát, de többekévesebbé episzkopális tendenciákra rendezkedett be.

Amerikában ezidőszerint a fentebb elősorolt egyházakon kívül 179 szekta fejt ki vallásos tevékenységet. Lehetetlen volna mind felsorolni őket, de a legnevezetesebbeket mindenesetre érdekes lesz megemlíteni.

A mormonok a legrégebbiek közülök. Utah állam területén, Nagy Sós-tó környékén élnek. A többnejűség 1890-ig becikkelyezett hitéletük volt, ám a mormonizmus vezetői még ma is ragaszkodnak hozzá s csupán az állami törvények kényszerítő erejének terhe alatt mondtak le róla „a jelen gonosz idők tartamára”. A mormonizmus rendszere egy furcsa és torz keverék, amiben van egy kicsi keresztyénség is, de sokkal több

az extravagancia. Szerintük nincs eredendő bűn. Csodák ma is fordulnak elő. Jézus ember volt, de fokozatos fejlődés rendjén elérte az istenség fokát. Isten ígéje nemcsak a Bibliában, de minden jó könyvben fellelhető. Ádám a Jézus istene, Jézus a Smith istene. (Smith egyike volt a mormonizmus megszervezőinek.) Az egész dolog olyan képet mutat, mintha Solomon Spaulding egy az 1800-as években kelt fantasztikus regényéből lenne plagizálva.

Különösen aktív munkát fejtenek ki a *russelisták*, más néven „*Nemzetközi Bibliatanulmányozók*“. Russel testvér a maga módja szerint kihámozta az isteni tervet a korszakokból. Három korszakot különböztet meg, az első a zsidóságé volt, a második a kereszté, a harmadik pedig (mely természetesen velük s az ő számukra kezdődik) a milleniumé. Isten akarátának 7 kinyilatkoztatója volt; Luther volt a hatodik, Russel testvér a hetedik és utolsó, a tökéletes. — A szekta hihetetlen arányokban terjed. Könyveik 32 nyeven forognak közkezen (Milliók élnek, akik sohasem halnak meg. Az isteni terv a korszakokban. Az arany korszak. Stb.). 1924 július havában Columbusban (Ohio) tartott világkongresszusukon mintegy 60.000 „hívő” vett részt. Erdélyben is igen sok agitátoruk mozog.

Ilyen a protestántizmus helyzetképe Amerikában. Az Egyesült Államoknak mintegy 140.000.000 főnyi lakossága van. Ebből alig 50.000.000 tartozik valamilyen egyházhoz; Szomorú arány, az bizonyos. Csak az a vigasztaló és reményt nyújtó benne, hogy ezek, általában véve, sokkal, de sokkal jobb keresztények, mint európai hittestvéreink állaga. Amerikában nagy a kereszténység jövője s ennek okvetlenül meglesz a hatása Európára is.

Maksay Albert.

A sepsiszentgyörgyi napok mérlege.

A *Református Szemle* f. évi 38-ik száma részletesen beszámolt a szept. 8—14. napjain Sepsiszentgyörgyön lefolyt *belmissziói kurzusról, lelkészi értekezletről és református nagygyűlésről*. Nem akarjuk itt ismételni az ott megtalálható adatokat; ez alkalommal részben kiegészítjük a rendkívüli jelentőségű események képét, részben mérlegelni kívánjuk a történetek fontosságát.

Általánosságban és mindenekelőtt fontosnak tartjuk azt a *lelki készséget, komolyságot és fegyelmezett magatartást*, mely a résztvevő lelkészek, leviták, tanítók, papnék és világiak együtt-létét és megnyilatkozásait jellemezte. Csak néhány esztendővel ezelőtt is elképzelhetetlen lett volna egy ilyen nagy létszámú és egy hétre kiterjedő összejövetelen az ilyen lelkiület és annak

nyilvánulása. Isten iránti mélységes hálával kell megállapítanunk, hogy amit fárasztó küzdelmeink porában néha nem láttunk, ami felől olykor csüggedeztünk is: maga a Szentlélek Isten készíti a lelkeket a körülményekkel is, a benső lelkület áthatásával is egy komoly megújulás felé s történeti egyházunk keretei és formái között egy élő, lelki egyház kialakulása felé.

A második, megállapítandó tény az, hogy ezek az összefüggések nemcsak cégjelzést kaptak az egyházkerület hivatalos főhatóságától, hanem tényleg súlyosan *reprezentálták* a történeti református egyház értékeit és határozottan képviselték azt az életprogramot, amelyet egyházunk van hivatva érvényesíteni Romániában.

E tekintetben — és ezen a helyen most erre akarjuk a főszókat helyezni, — az *egyházkerületi lelkészi értekezlet* és a *ref. nagygyűlés* emelkedtek ki a szentgyörgyi napokból, mint amelyekben éppen az *egyháznak* a jelen időkben égetően szükséges teendőiről alakult ki egységes felfogás. Míg az áldott-hatású négy napos *belmissziói kurzus* előadásaival, áhítataival, megbeszéléseivel főként a munkások *lelkületét* akarta építeni és *munkakészségét* edzeni, addig a *lelkészi értekezlet és nagygyűlés* azokra a nagy, az egyház testében és életében megvalósítandó közös szükségletekre és feladatokra helyezte a hangsúlyt, melyek ennek a testnek élő lelkét és energiáit vannak hivatva *felfokozni és felszabadítani*.
University Library Cluj

Az így felszínre hozott, letárgyalt és életbeindított kérdések a következők voltak: 1. az *egyházfegyelem* az egyházi listviselőkkel és hívekkel szemben (Kovács László és Vajda Ferenc előadásában). 2. Az u. n. *szabadegyházi mozgalom* kérdése a tört. ref. egyházhoz való viszonyában (Jancsó Sándor előadásában). 3. Az egyház részvétele a *sociális, gazdasági és szövetkezeti munkában* (Kiss Lajos előadásában). 4. A *falusi magyar kultúra* problémája (Dr. Imre Lajos előadásában). 5. A *lelkészi dislocatio* kérdése (Tóthfalusi József előadásában). 6. Az *egyház részvétele az állam consolidatiojában* (Dr. Makkai Sándor előadásában). 7. A *hívek részvétele az egyház munkáiban* (Kádár Géza előadásában); a két utóbbi a ref. nagygyűlés keretében.

*

Az *egyházfegyelemre* vonatkozólag Kovács László javaslatai a következők: 1. Minden egyházmegyei lelkészi értekezlet válasszon 3 évre 3—5 tagból álló lelkészi bíróságot. 2. A bíróság elnökét és referensét maga válassza meg. 3. Ha a választás bármi okból nem sikerül, a bíróság az esperes elnöklete alatt az ehm. tanács lelkészi tagjaiból alakul meg. 4. A bíróság tagjaira nézve e működésükből kifolyólag érdekeltségi helyzet nem állapítható meg. 5. A bíróság ítélezési köre kiterjed: a lelkész magán- és családi életére, hivatali működésére és társadalmi viselkedésére. 6. A bíróság által alkalmazható bün-

teések: a) testvéri szeretettel való figyelmeztetés és intés, b) ismétlődés esetén dorgálás, c) a kartársi becsülés és érintkezés megvonása, míg bírósága előtt bűnbánatának és megtérésének elfogadott bizonyítéka s a lelkészi kar megkövetése után fel nem oldatik. 7. Ha az így kizárt de visszavett lelkész fogadalmát ismét megszegné, a bíróság elnöke az egyházmegyei tanácsnak jelentést tévén, az iratok átküldésével kéri a fegyelmi eljárás megindítását az illető ellen, az esetről egyidejűleg értesítvén a püspököt is. 8. Ezek a szabályok az egyházkerületi fegyelmi bizottság által megfelelően szövegeztetvén, a püspöki szék és ker. közgyűlés elé terjesztendők s addig is, míg az E. T. átdolgozásával törvénykönyvbe kerülnének, rendeleti úton léptetendők életbe. 9. Minden lelkész az egyházmegyébe való bekebelezése alkalmával fogadalmat tesz, hogy a lelkészi bíróság ítéletének magát aláveti, s a lelkésztársaira kimondott ítélet végrehajtására magát kötelezi. 10. Az egyháztagok fegyelmezését előkészítendő, az értekezlet szükségesnek tartja a rendes egyháztagság kategóriájának megállapítását s arra az Igazgatótanácsot kéri fel. *Vajda Ferenc* javaslatai a következők: 1. Szükségesnek mondatik ki, hogy az egyházfegyelmi rendszabályzat úgy az egyházi tisztviselőkre (papokra, tanítókra, tanárookra) mint a hívekre nézve minél előbb elkészíttessék. Fölkéri az Ig. tanácsot, hogy a javaslatot sürgősen készíttesse el és véleményezés végett küldje meg az egyházmegyéknek. 2. Kifejezés adatik annak a véleménynek, hogy az elkészítendő fegyelmi rendszabályzat az érvényben lévő Egyházi Törvények keretei közt vitessék keresztül, oly formán, hogy az egyes törvényszakaszok a változott viszonyoknak és szükségletnek megfelelően, novelláris úton egészíttessenek ki. 3. A részletekbe való bocsátkozás nélkül szükségesnek láttatik, hogy azon egyházi tisztviselők (lelkészek, tanárok, tanítók), kik céges bűnbelen leledzenek, minő a részegeskedés és paráznaság, állásuktól véglegesen fosztassanak meg, azok az egyháztagok pedig, kik a hitűségbe ütköző vétség súlyos eseteit követik el (reversálás, egyházbecsmérlés stb.) vagy pedig az Egyh. Törvények és törvényes rendeletek ellen izgatnak és azoknak ellene szegülnek, az egyházból zárassanak ki (exkommunikálásnak) 3 bírói fórum előtti hivatalból való ügyeljárás után.

Az értekezlet ezeket a javaslatokat megtárgyalván, a következő határozatot hozta: a) *Kovács Lászlónak* a lelkészek szabad testületi önfegyelmezésére vonatkozó javaslatai letétetnek az ehm. lelk. értekezletekhez önfegyelmi szabályzatok alkotása végett, melyek a lehető egységesítés érdekében a jövő évi lelk. értekezlet elé terjesztendők. b) *Vajda Ferenc* javaslataira nézve 1., felkéri az Ig. tanácsot egy egyházi fegyelmi rendszabályzat elkészítésére, amely az összes autonóm testületeknek (presbiterium, egyházmegye, isk. előjáróságok) megküldendő véleményadás végett. 2. Az elkészítendő rendszabályzat novelláris

úton vétessék be az E. T. keretébe. 3. Az egyh. fegy. törvény állapítsa meg a cégéres bűnökben leledző egyházi tisztviselő végleges elcsapását, és a hithűség ellen súlyosan vétő egyháztag excommunicálását a mindenfoku egyházi bíróság ítélete alapján. 4. A törvény előkészítői legyenek figyelemmel az excommunicatio eseteinél a megtérés és visszafogadás útjának lehetővé tételére.

E határozatban a következő nagyon fontos mozzanatok vannak: 1. Az egyh. tisztviselők (főleg lelkészek) preventiv, szabad testületi önfegyelmzése. 2. Az egyházfegyelemnek az E. Törvénybe való beiktatása. 3. A cégéres bűnökben leledző tisztviselő elcsapása. 4. A hithűség ellen vétő egyháztag kiközösítése. 5. A megtérés és visszafogadás lehetővé tétele. A határozatot minden szempontból szerencsésnek tartjuk, egyrészt, mert valóban kálvinista gondolat és igazság az, hogy a fegyelmzésnek mindenekelőtt a törvény §-ait megelőző, preventiv és szabad önfegyelmzésnek kell lennie, főként az egyház hivatásos munkásaira nézve; másrészt, mert teljesen elérkezett annak az ideje, hogy a református egyház törvényeiben is kifejezze és használja a kulcsok ama hatalmát, amelyet Krisztustól nyert. Máshelyt már kifejezést adtunk annak a meggyőződésünknek, hogy református egyházunknak az utóbbi évtizedekben oly sajnálatosan elburjándzott elvtelen liberalizmusa, amely a zsinati törvényekben is kifejezésre jutott, semmiben sem mutatkozott meg szomorubbán, mint éppen az E. T.-ben, amelyből, szerintünk teljesen képtelen módon hiányzik két sarkalatos törvény: a hitvallási alap leszögezése és az egyházi fegyelem törvénye. Ez utóbbinak szükségességét a fentiek szerint konstatáló lelk. értekezlet végre az egyedül helyes útra lépett főleg akkor, amikor teljes súlyával kijelentette a cégéres bűnben leledző tisztviselő állásától való végleges megfosztásának és a hithűség ellen súlyosan vétő egyháztag kizárásának nélkülözhetetlenségét. Csakis e kettőnek bátor vállalása tisztíthatja meg és őrizheti meg egyházunkat, amely az utóbbi időben annyira szabad prédája, annyira tetszőleges megálló és gyűlőhelye volt mindenféle elemeknek. A magát megtisztítani bátor anyaszentegyház erős meggyőződésünk szerint csak nyerhet, csak erősödhetik. Helyes az is, hogy a mennyek országának kulcsait nemcsak bezárásra, de megnyitásra is használni óhajtja a határozat, mert semmi fegyelmzésnek nem lehet végső célja más, mint a megtisztulás, megtérés és megszentelődés. Az egésznek egyetlen gyenge pontja véleményünk szerint rajta kívül fekszik és ez a hithűségbe ütköző vétség megállapításának mértéke. A reverzális-adás, egyházgyalázás, törvényellenesség csak legdurvább megsértései a hithűségnek s nagyon jó, ha már egyszer ezekre a vigan sziszegő kigyókra, melyek az egyház kebelén sütkéreznek, lecsap a törvény; de a hithűségnek szerintünk feltétlenül hitvallási karaktere, funda-

mentuma és feltételei vannak és e durva sértések is hitünk szerint a *református vallásos öntudat* hiányából következnek. Az egyház *hitvallási öntudatának* nevelése és megerősítése — amint azt a belmissziói kurzuson is bátorkodtam kifejteni — nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a reverzális-adás, az egyh. törvények ellen való izgatás vagy azok semmibevétele, e durvább hit-sérelmek mellett a babonásság, szektáskodás, vulgaris racionalismus, elvtelen liberalismus és közöny, a sakramentumok megvetése, a váltság és üdv bizonyosságában való ingadozás, a más felekezetek és világnézetek közt való siralmas botorkálás, egyházunk lelki kincseinek: az éneknek, imádságnak, igének, confessiónak következetes elrozsdásítása és elhanyagolása stb. stb. megszűnjenek és hogy végre *boldog kiváltság* legyen reformátusnak lenni hit által, kegyelemből és *jótétemény* legyen áldozhatni azért a tiszta és igaz református egyházért, amelyben egyedül van számunkra üdvösség. Ennek az öntudatnak a nevelése kell hogy az egyházi munka irányító elve legyen és ez a munka kicsúcsosodását végre is abban kell hogy elérje, hogy ref. egyházunk *hitvallási alapja* E. Törvénykönyvünkben leszögezve legyen [szövegére nézve egy kísérlet olvasható a Ref. Szemle 1923 évi 5. sz.-ban] elvi, lelki alapjául az *egyház-fegyelemnek* is. Mert a mi törvényeinkben nem a *jogi* distinciók a fontosak, nem a *szervezeti* rendszabályok, hanem az *evangeliumi* életparancsok.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Folyt. köv.)

M. S.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Előfizetések begyültek: Sárkány Lajos Varsolcz 75, Szabó Béla Huszt 80, Széll Jakab Vajdaszentiván 150, Biró Mózes Felsőboldogfalva 75, Kiss Ferenc Hari, Köblös István Magvarnemegye 150, Kádár Dénes Nagyalambfalva 122, Csutak Károly Zsibó 150, Nagy Lajos Székelykeresztur 150, Kese Attila Sajóudvarhely 100 L.

J. M.: Hozzánk intézett kérdéseire, közérdekűknél fogva ezen sorokban válaszolunk. 1. Hogy a vas. iskola és a vall. tanítás nem teszik egymást feleslegessé, sőt még akkor sem tennék, ha tárgyak és módszerek ugyanaz volna, az világos. A teremtés történeténél (amire céloz) pl. a v. tanításban magának a történetnek és a benne rejlő gondolatnak megtanítására kell törekedni, míg a v. iskolában annak személyes következményére, megbeszélésére fondítandó gond. Még ha a gyermek tanulta is már ezt, vallásórán ilyen részletesen nem lehet tárgyalni, s így a vas. iskolában való felvétele nem haszontalan. Azon érzelmek felköltése, s az imádságra és életre való ösztönzés, ezek nehézségeinek megbeszélése, a v. órán el nem végezhető. A két munka tehát csak akkor zavarja egymást, ha a célját valamelyiknek nem látjuk világosan. — 2. Hogy melyik vall. tankönyv a legmegfelelőbb, sajnos, egyik sem megfelelő. Akár a Jancsó, akár a Bodor-félet használhatja. — 3. A vas. isk. tanítások szétküldésében a késedelemnek csak egyik okát kereshetjük „feljebb”, a másik oka az volt, hogy a beérkezett jelentkezésekben a helynév, román elnevezés, u. p., megye nem volt föltalálható, s azt csak hosszú időt igénybe vevő külön munká által lehetett megállapítani, s a szétküldést ez hátráltatta. Az első három íve a három kötetnek már elment, a késedelemet a 7.—8. tanításnál lehet majd behozni. — 4. Az énektanításra von. igaza van, hogy egy óra kevés rá, hogy azon mindent elvégezzünk. A v. isk. tanításokba való beosztásnál tudtuk is ezt, de amit nem lehet, azt nem tanítjuk meg. Az egyes tanítások mellé az énekek azért vannak beosztva, hogy a tanítással tartalmi és érzelmi egységet képezzenek, ha megtanítani nincs idő rá, elolvassuk, megmagyarázzuk a gyermekeknek, nagyobbaknak otthoni tanulásra adjuk ki, addig is, míg a hétköznapi bibliai tanítással erre külön órákat lehet beállítani. Erről nem kell külön meggyőződni, ezt régen tudtuk. Az énektanítás tantervének egyesítése csakugyan szükséges, de ennek a Népisk. Tanterv és Utasítás átdolgozása során, akkor kell majd megtörténnie, mikor a vas. isk. jelentőségét felismerve, egyházunk komolyan beiktatja azt nevelői faktori közé. Most a v. isk.-ban, ha minden második éneket meg tudunk tanítani, elérjük a 20—25-ös számot, s így hat év alatt az énekeskönyv $\frac{3}{5}$ részét tudni fogják a gyermekek. Isten áldását kérjük munkájára s kérjük, hogy máskor is közölje velünk nehézségeit, mindenkor készen állunk a segítségére.

Az általunk kiadott **Magyar Református Naptár** összes példányai elfogytak, e miatt igen sok naptárrendelésnek már nem tudunk eleget tenni. Ezért felkérjük mindazon bizományosainkat, akik naptárakat rendeltek, hogy az esetleg felesleges példányokat legkésőbb *november hó 15-éig* címünkre annál bizonyosabban visszaküldeni szíveskedjenek, mert a későbbben visszaküldötteket már nem vesszük vissza.

Egyben tisztelettel kérjük a naptárak árát is szíveskednének mielőbb beküldeni, hogy a naptárak előállítási árát mi is ki tudjuk fizetni. Különbösen megkívánjuk e helyütt is jegyezni, hogy mint minden kiadványainkat, de különösen a naptárakat, csak 30 napi bizományi időre adtuk bizományba.

Felhívjuk olvasóink figyelmét **Makkai Sándor: Zörgessetek és megnyitattik néktek** címen megjelent új beszédkötetének hirdetésére lapunk boricékán második oldalán.